

Ерофеева Рената Жаудатқызының
6D010300 – «Педагогика және психология» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған
«Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып дене
шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру»
тақырыбындағы диссертациялық жұмысына»

АҢДАТПА

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев 2014 жылғы халыққа Жолдауында әлемнің дамыған отыз елінің қатарына ену үшін бәсекеге қабілетті мемлекет құруға шақырды. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі осыған байланысты әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасу ниетін білдіре отырып, орта білім беру мазмұнын жаңартуды қолға алды.

Елдегі жаңғырту үдерістері педагогикалық білім беру жүйесінде де өзгерістердің болуын талап етті, бұл өз кезегінде педагог міндеттерінің өзгеруін, яғни уақыт талаптарына сәйкес келуі тиіс жаңа формациядағы педагогтардың пайда болуы мәселелерін өзекті етеді. Педагогті қалыптастыруда білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, мұғалімдердің кәсіптік даярлығын қалыптастыру ерекше орын алады.

Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап гендерлік мәселелер басым міндеттердің қатарына енді және жылдар өткен сайын әлеуметтік-экономикалық және саяси салалардың дамытылуымен қатар гендерлік проблематика да маңызды бола түсуде.

«Қазақстан Республикасындағы гендерлік теңдіктің 2006-2016 жылдарға арналған стратегиясында» атап көрсетілгендей, гендерлік саясаттың барлық бағыттарынан гендерлік білім беруді айқындаушы деп есептеген жөн. Жеке тұлғаны әлеуметтендірудің осы маңызды саласында гендерлік стереотиптерді жеңудің және өмірдің барлық салаларында және ең алдымен, отбасында әйелдер мен ерлердің құқықтары мен мүмкіндіктерінің теңдігіне бағытталған қазіргі заманғы гендерлік өзін-өзі танудың нақты мүмкіндігі пайда болады. Еңбектің, әлеуметтік қатынастардың және саясаттың гендерлік құрылымында айтарлықтай өзгерістер болуы үшін заңдардың орындалуы үшін жаңа психология, өзін-өзі танудың жаңа қырлары, жаңа гендерлік сәйкестілік қажет. Білім беру жүйесі бұл мәселеде қоғамның гендерлік және әлеуметтік қатынастарын жаңғыртудың қуатты құралы болып табылады.

Гендерлік көзқарас жаңа мыңжылдықты қалыптастырудың инновациялық тәсілдерінің бірі болып табылады, өйткені гендер және онымен байланысты проблемалар қазіргі гуманитаристикадағы бетбұрыс, адамзат өркениетінің онтологиялық, антропологиялық және аксиологиялық негіздерінің түбегейлі өзгеруі болып табылады. Гендерлік линзалар, яғни барлық мәселелерді екі жыныстық және жас тұрғысынан қарастыру мыңдаған жылдар бойы қалыптасқан әлемдегі адам өміріне біржақты көзқарасты жеңуге және екі жыныстың ұстанымдарын қамтитын тұтас, биархаттық дүниетанымды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл барлық гуманитарлық ғылымдар: философия, саясаттану, мәдениеттану, тіл білімі,

сондай-ақ биология және экономиканың негізгі принциптерін өзгертеді, өйткені гендерлік зерттеулер интерактивті, инновациялық сипатта болады.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 12 наурыздағы «Қазақстан Республикасында дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2001-2005 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы» №570 Жарлығын және Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 6 сәуірдегі «Қазақстан Республикасында дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2001-2005 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы» №462 қаулысын іске асыру мақсатында 2002-2003 оқу жылынан бастап қолданыстағы Қазақстан Республикасында дене шынықтыру сабақтарында әрбір топта 10-12 адамнан артық болмайтындай етіп толықтырылып, 5-11 сыныптарда ұлдар мен қыздарды бөлек оқыту енгізілді. Өзгерістер күшіне енді, бірақ дене шынықтыру сабағы өзгерген жоқ, бүкіл сыныпты немесе жынысы бойынша құрылған жеке топты оқытудың әдіснамалық тәсілдерінің де айырмашылығы аз.

Көптеген ғалымдардың еңбектерінде аймақтардағы дене шынықтыру және спорт саласындағы мамандарды даярлау мәселелері қарастырылады. Педагогикалық тәжірибені талдау және психологиялық-педагогикалық зерттеулердің нәтижелері қазіргі дене шынықтыру пәнінің мұғалімі өзінің педагогикалық қызметінде гендерлік көзқарасты жүзеге асыра алмайтындығын көрсетеді. Мұның маңызды себептерінің бірі дене шынықтыру мұғалімдерін даярлауда қолданыстағы бағдарламаларының зерттелетін материалдың гендерлік зерттеулер саласындағы педагогикалық қызметпен нақты сауатты ұйымдастырушылық байланысының болмауы деп атауға болады, бұл кәсіби өсудің сапасын төмендетеді.

Зерттеудің анықтаушы кезеңінде біз Павлодар қаласы, Могилев қаласының (Беларусь) мектептерінің дене шынықтыру мұғалімдеріне және С. Торайғыров атындағы ПМУ және ПМПУ «Дене шынықтыру және спорт» мамандығы бойынша оқитын төртінші курс студенттеріне сауалнама жүргіздік. Мұғалімдердің 85%-ы және студенттердің 92%-ы дене шынықтыру сабақтарында гендерлік тәсілді қолдануға дайын емес екендігін, ал мұғалімдердің 80%-ы және студенттердің 75,5%-ы «гендер» терминін алғаш рет естіп тұрғандарын мәлімдеді. Сауалнама көрсеткендей, көптеген мұғалімдер өз қызметіне қойылатын заманауи талаптар жағдайында сабақ беруге дайын емес. Бұл мәселе дене шынықтыру пәнінің мұғалімі емес, мұғалімдерді даярлау жүйесінікі. Дайындық жүйесінде гендерлік негізде құрылған топтарда сабақ беруге көмектесетін қажетті пәндер жоқ. Қазіргі мұғалімдер гендерлік көзқарас аясында және осы пікірлердің сыныптағы мінез-құлыққа қалай әсер ететінін тану үшін өздерінің айқын және жасырын көзқарастарын қайта даярлауды қажет етеді. Сонымен қатар, мұғалімдерге балалардың теріс пікірімен күресу және гендерлік кемсітушілік проблемасын жою мәселелері бойынша да дайындық қажет.

Мұғалімдерді даярлаудың қазіргі заманғы жүйесі елеулі өзгерістерді талап етеді, өйткені өз қызметінде гендерлік тәсілді пайдалану – болашақ ұрпақты сапалы тәрбиелеуге қойылатын қазіргі заманғы талаптардың бірі. Оқушыларды оқытуда гендерлік тәсілді іске асыруға дайындық-қазіргі

заманғы мұғалімнің табысты жұмысының қажетті шарты.

Проблеманың ғылыми дәйектелу дәрежесін талдау білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын мақсатты түрде қалыптастыру үшін жағдайлардың болуын растайды, бұл біздің зерттеуіміздің өзектілігін құрайды.

Философиялық, социологиялық және әлеуметтік-психологиялық еңбектер: Б.Г. Ананьев, Т.В. Бендас, Ш. Берн, О.А. Воронина, В.А. Геодакян, Е.П. Ильин, И.С. Клецина, З.М. Кодар, И.С. Кон, Н.Л. Пушкарева, Ж.Т. Сарыбеков, М.У. Сеитова, Л.И. Столярчук, Н.А. Усачева, С.А. Ушакина, З. Фрейд, К. Хорни, С. Шакирова, Л.В. Штылева, К.-Г. Юнг, Е.Р. Ярская-Смирнова, К. Яхьяев, S. Ven, M. Mid, J. Money, R. Stoller, G. Rubin және т.б. еңбектер гендер пен жыныс табиғатына арналған; білім берудегі гендерлік тәсілді Ш.К. Беркимбаева, М.А. Ерофеева, Н.Ю. Ерофеева, Е.Н. Каменская, К.Ж. Кожахметова, Н.Н. Куинджи, Г.Д. Курбанова, А.В. Мудрик, А.Б. Отарбаева, М.Л. Сабунаева, Б.Т. Сахаев, К.Ж. Тайшикова, Г.Т. Танирбергенова, Г.Т. Тнимова, Л.П. Шустова және т.б. зерттеді; педагогтың гендерлік құзыреттілігін И.А. Загайнов, Г.А. Ольховик зерделеді; қыздар мен ұлдарды оқытудағы гендерлік айырмашылықтар – В.Д. Еремеева, В.Е. Каган, В.Н. Клейн, Д.В. Колесов, В.А. Москвин, С. Спрингер, Т.П. Хризман, М. Colthart, В.Ј. Criston, Mc. Glone, E. Nult және т.б. еңбектерінде қарастырылды.

Кәсіптік білім беру теориясы мен практикасының негіздері О.А. Абдуллина, А.Ж. Аплашова, Е.А. Башаркина, Е.И. Бурдина, Е. Жуматаева, И.Ф. Исаев, С.Т. Каргин, А.И. Мищенко, В.В. Краевский, Ш.Ж. Колумбаев, В.А. Слостенин, Н.Ю. Фоминых және т.б. еңбектерінде көрсетілген.

Дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын Е.В. Бронский, М.Я. Виленский, Е.Н. Гогун, Ю.Д. Железняк, Л.Н. Ильина, А.Т. Кулбаев, В.И. Лебедева, Б.И. Мартынов, Ю.А. Мастобаев, Н.Э. Пфейфер, Г.М. Соловьев, В.В. Филанковский және т.б. зерттеді.

Болашақ мұғалімнің кәсіби қызметке дайындығы мәселелері С.Д. Аубакирова, А.Р. Боранбаева, А.А. Деркач, А.С. Донцов, М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, А.С. Карбаева, Г.М. Касымова, К.М. Кертбаева, Я.Л. Коломинский, Н.В. Кузьмина, Н.Д. Левитов, А.С. Нерсесян, Г.Б. Омарова, Р.Д. Санжаева, В.Д. Симоненко, В.А. Слостенин, Д.Н. Узнадзе, А.Г. Умурзакова, О.А. Шишкина және т.б. еңбектерінде берілген.

Дене шынықтыру мұғалімдерінің әр түрлі іс-шараларға психологиялық дайындығының ерекшеліктерін К.А. Абдреимова, А.В. Астахов, Г. Берекбусунова, Т.А. Бурмистрова, Е.П. Гришина, С.А. Давыдова, М.В. Козуб, В.В. Кольева, О.Г. Лызарь, В.И. Осик, А. Орынбекқызы, Д.Г.-С. Токтарбаев, С. Тураров, Г. Турарова, Х. Унтаев, N. Catellani, X. Mangundjaya, L.H. Mangundjaya, M.V. Steinborn, W. Rachmawan, A. Wustari зерттеді.

Мұғалімнің гендерлік тәсілді жүзеге асыруға дайындығын С.Ж. Бозтаева, Т.А. Горшкова, Н.А. Дьячкова, Е.Л. Караваева, Н.Н. Куинджи, О.П. Нагель, Б.Т. Сахаев және т.б. зерттеді.

Дене шынықтыру мұғалімдерін гендерлік көзқарас саласындағы мамандар ретінде даярлау мәселелері: балалардың анатомиялық-физиологиялық және психологиялық ерекшеліктері ғана емес, сондай-ақ психологиялық уәждемесі, гендер тарихы, жыныстық қатынастар, сауықтыру бағыттары, әйелдер мен ерлер организмнің ерекшеліктері қаралатын педагогикалық жоғары оқу орындарында осындай мамандарды даярлау жөніндегі бағдарламаның болмауы; білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, сабақтарды өткізудің ерекшеліктерін көздейтін арнайы әдебиеттердің болмауы сияқты себептер бойынша іс жүзінде шешілмегенін атап өту қажет.

Осылайша:

- жалпы гендерлік көзқарас саласындағы педагогтердің біліксіздігімен және өскелең ұрпақты гендерлік білім беру мен тәрбиелеуді қамтамасыз етудің әдістемелік негіздерінің жеткіліксіз әзірленуі арасында;

- дене шынықтыру мұғалімінің оқытудағы гендерлік тәсілді іске асыруға кәсіби дайындығын қалыптастыруға бағытталған білім беру процесін құру қажеттілігі және осы дайындықты қалыптастыру жүйесінің болмауы арасында қайшылықтар пайда болды.

Зерттеу мәселесін оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық жағдайларын іздестіру құрады.

Зерттеу өзектілігі, қарама-қайшылықтар, зерттеу мәселесі, оның жеткіліксіз дамуы «Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру» **тақырыбын анықтады.**

Зерттеу мақсаты: білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру моделін әзірлеу, енгізу және эксперименттік тұрғыдан бақылау.

Зерттеу нысаны: ЖОО-да оқу және дене шынықтыру мұғалімдерінің біліктілігін арттыру процесі.

Зерттеу болжамы: егер гендерлік тәсілді қалыптастырудың әдіснамалық негіздері әзірленсе және дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби дайындығын қалыптастыру модельдері енгізілсе, онда бұл қажетті дайындықтың болуын қамтамасыз етеді, өйткені дене шынықтыру сабақтарында гендерлік тәсілді қабылдау мен қолданудың психологиялық-педагогикалық жағдайлары жасалатын болады.

Мақсатқа, объектіге, тақырыпқа және зерттеу болжамына сәйкес төмендегідей **зерттеу міндеттері** анықталды:

1. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттегі гендерлік көзқарас мәселесін зерттеу және дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру ерекшеліктерін анықтау.

2. «Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын» қалыптастыру тұжырымдамасының мәні мен әдіснамалық негіздерін анықтау.

3. Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене

шынықтыру мұғалімін кәсіптік даярлау моделін әзірлеу.

4. Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығының қалыптасу деңгейінің құрылымы мен диагностикалық кешенін анықтау.

5. Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби даярлығын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттарын әзірлеу.

6. Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру процесінің тиімділігін эксперименттік тексеру.

Зерттеу әдістері: зерттеу тақырыбына қатысты ғылыми әдебиеттерге, заңнамалық және нормативтік құжаттарға теориялық талдау зерттелетін мәселеге әртүрлі көзқарастарды анықтау және мұғалімнің дайындығын қалыптастырудың қажетті психологиялық-педагогикалық жағдайларын анықтау мақсатында жүргізілді. Эмпирикалық әдістер (әңгімелесу, сауалнама, байқау) оқу-тәрбие процесінің міндеттерін шешу үшін гендерлік тәсілді іске асыруға дайындықты қалыптастыру жағдайы туралы сандық деректерді алуға көмектесті. Сұхбат, сараптамалық бағалау әдісі арқылы біз зерттеу тақырыбы бойынша педагогика және психология саласындағы жетекші мамандардың пікірін алдық. Модельдеу, синтездеу және жіктеу әдістері кестелер мен схемаларды құру үшін, оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, мұғалімдердің дайындығын қалыптастырудың тұжырымдамалық моделі үшін қолданылды. Педагогикалық эксперимент, математикалық-статистикалық және диагностикалық әдістер алынған мәліметтерді өңдеуге және ұсынылған модельдің тиімділігін анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің эксперименттік базасы: «Дене шынықтыру сабақтарындағы гендерлік тәсіл» авторлық курсы Инновациялық Еуразия университетінде 5B010800 «Дене шынықтыру және спорт» мамандығына енгізілді; «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыру» авторлық курсы С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінде 5B010800 «Дене шынықтыру және спорт» мамандығына енгізілді; «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыру» модулі А.А. Кулешов атындағы Могилев мемлекеттік университетінде (Беларусь, Могилев қ.) 1-030201 «Дене шынықтыру» мамандығы бойынша «Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі» пәніне енгізілді; Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті базасында мектепке дейінгі мекемелердің нұсқаушыларына, мектеп мұғалімдеріне және дене шынықтыру жоғары оқу орындарының оқытушыларына арналған «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыруды оқыту әдістемесі» біліктілікті арттыру курсы енгізілді. Зерттеу нәтижелері Павлодар қ. №24 жалпы орта білім беретін мектебінің, №34 және 2 балабақшаларының, С. Торайғыров атындағы ПМУ, ИнЕУ, А.А. Кулешов атындағы ММУ оқу үдерістеріне енгізілді (Могилев қ-сы, Беларусь Республикасы).

Зерттеудің жаңалығы:

- дене шынықтыру сабақтарында гендерлік тәсілді іске асыру үшін

педагогтарды даярлаудың проблемалары зерделенді және халықаралық тәжірибесі жинақталды және дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби даярлығын қалыптастырудың ерекшеліктері анықталды;

- «оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын» ұғымының мәні ашылды;

- оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру моделі жасалды;

- оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығының қалыптасуының диагностикалық кешені жасалды және сыналды;

- білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, сондай-ақ гендерлік тәсілді іске асыруда дене шынықтыру сабақтарында дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары айқындалды;

- оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің дайындығын қалыптастырудың әзірленген моделінің тиімділігі эксперименталды түрде тексерілді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы кәсіби дайындық теориясын дене шынықтыру сабақтарында гендерлік тәсілді жүзеге асыруда педагогтарды оқытудың мазмұны туралы жаңа біліммен толықтырудан тұрады және дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастырудың ерекшеліктері анықталғандығымен ерекшеленеді. «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін, дене шынықтыру мұғалімінің дайындығы» ұғымына анықтама берілді. Оқушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастырудың теориялық моделі жасалды. Гендерлік ерекшеліктерді ескере отырып, білім алушылармен дене шынықтыру сабақтарындағы жұмыс бағыттарының теориялық ережелері әзірленді; дене шынықтыру және басқа пәндерді оқыту процесінде пайдаланылуы мүмкін қорытындылар жасалды.

Практикалық маңыздылығы: «Дене шынықтыру сабақтарындағы гендерлік тәсіл», «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыру» элективті курстарының, «Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі» пәніндегі «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыру» модулінің, кейіннен дене шынықтыру және спорт саласындағы педагогтар мен қызметкерлерді даярлау және қайта даярлау бағдарламасына енгізілуі мүмкін «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыруды оқыту әдістемесі» біліктілігін арттыру курсының әзірленуі және апробациялануы. ЖОО-ның оқу үдерсіне «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыру» оқу-әдістемелік құралының енгізілуі.

Жеке тұлғаны зерделеудің гендерге бағытталған әдістемелерінің банкі жиналды, оқушыларға, мұғалімдерге арналған сауалнамалар, білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындық деңгейлерін анықтау бойынша

диагностикалық карта әзірленді. ЖОО-да, жалпы білім беретін мектептерде, қосымша білім беру мекемелерінде, дене шынықтыру және басқа да жалпы білім беретін пәндер мұғалімдерінің, мектеп психологтары мен білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және қайта даярлау институттарында пайдаланылуы мүмкін білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін, сабаққа дайындалу үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлар айқындалды.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау және енгізу: зерттеу нәтижелері төрт халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда ұсынылды: (Павлодар – 2018, 2019, Могилев (Беларусь) – 2018, Чебоксары (Ресей Федерациясы) – 2017). Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы сапаны қамтамасыз ету Комитеті ұсынған журналдарда – 4 («Ғылым және Қазақстан өмірі»: «Педагогикалық ғылым» сериясы; «ПМУ хабаршысы»: педагогикалық серия; «Педагогика ғылымдары Академиясының Хабаршысы»: «Педагогика» сериясы; «А.А. Кулешов атындағы ММУ хабаршысы»: психологиялық-педагогикалық серия); «Scopus» ақпараттық базасына кіретін журналда – 1.

Диссертация тақырыбы бойынша негізгі қағидалар «Мектептегі дене тәрбиесі бойынша оқу үрдісін жоспарлау», «Физическая культура с учетом гендерных особенностей обучающихся» атты екі оқу-әдістемелік құралда дәйектелді. Осы зерттеуде пайдаланылған материалдардың бір бөлігі 2018 жылы А.А. Кулешов атындағы Могилев мемлекеттік университетінде (Беларусь, Могилев) ғылыми тағылымдамадан өту барысында алынды.

Қорғауға ұсынылатын тұжырымдар:

1. Дене шынықтыру сабақтарында үйлесімді дамыған тұлғаны тәрбиелеу үшін тек физикалық ерекшеліктерді ескеру жеткіліксіз, гендерлік деп аталатын психологиялық-әлеуметтік ерекшеліктер де есепке алынғаны дұрыс. Білім берудегі гендерлік ерекшеліктерді есепке алу гендерлік тәсіл арқылы жүзеге асырылады. Оқытудағы гендерлік тәсіл оқу процесін, оның мазмұнын, әдістерін, нысандарын, оқыту құралдарын және т.б. өзгертуді болжайды, ол білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, олардың қабілеттерін толық ашу үшін қолданылады.

Дене шынықтыру мұғалімдерінің біліктілігі психикалық шиеленіс, физикалық белсенділік, сыртқы орта факторлары сияқты сипаттары арқылы қалыптасады. Дене шынықтыру мұғалімдері мен басқалардың арасындағы ерекше айырмашылық – екі полярлы іс-әрекеттің үйлесуі-зияткерлік және физикалық. Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі конструктивті, ұйымдастырушылық, коммуникативті, дидактикалық, шешендік, гностикалық, моторикалық және т.б. дағдыларды игеруі қажет.

2. Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімінің дайындығы ұғымы гендерлік тәсіл негіздерін білуді, оларды мектеп оқушыларын тәрбиелеу бойынша практикалық педагогикалық іс-әрекетте қолдану қажеттілігі мен іскерлігін, осы іс-әрекеттің міндеттерін жоғары кәсіби деңгейде шешу қабілетін, осы бағытта өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылысты біріктіретін педагог тұлғасының жүйелі білімі болып табылады.

3. Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби дайындығын қалыптастыру моделі мақсат, міндеттер, дайындықты анықтау, принциптер, дайындық компоненттері, диагностика, деңгейлер, кезеңдер, психологиялық-педагогикалық жағдайлар, болжамды нәтиже сияқты мақсатты, мазмұнды және процедуралық компоненттердің бірлігін қамтиды. Барлық кезеңдер өзара байланысты және өзара бір-біріне байланысты.

4. Дайындықтың құрылымдық компоненттері: жеке семантикалық, құндылыққа бағытталған, гносеологиялық, құзыреттілік, рефлексивті бағалау. Бұл компоненттердің әрқайсысы өзіне ғана тән мазмұнға ие және өз қызметтерін орындайды.

Оқу процесінде «Гендерлік білім негіздері» сауалнамасы; S. Bem «Полоролдық сауалнама» диагностикасы; мазасыздықты зерттеу сауалнамасы (Ч.Д. Спилбергер, А.Д. Андрееваның бейімделуі); кәсіби дайындық компоненттерінің деңгейін анықтауға арналған диагностикалық картадан тұратын кәсіби дайындықты қалыптастыру диагностикасының банкі құрылды. Біліктілікті арттыру үдерісінде: мұғалімдерге арналған «Гендерлік білім негіздері» сауалнамасы; сабақтың гендерлік сараптамасы; мектепке дейінгі мекемелердің дене шынықтыру нұсқаушылары үшін-мұғалімнің ұлдар мен қыздармен өзара әрекеттесуінің гендерлік мінездемесі; мазасыздықты зерттеу сауалнамасы (Ч.Д. Спилбергер, А.Д. Андрееваның бейімделуі); кәсіби дайындық компоненттерінің деңгейін анықтауға арналған диагностикалық карта қолданылды.

5. Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастыру моделін жүзеге асырудың психологиялық-педагогикалық шарттары: дене шынықтыру мұғалімдерін оқыту мазмұнын гендерлік тәсіл негіздерін білумен байыту; осы дайындықты қалыптастыру процесінде оқытудың арнайы нысандарын, әдістері мен құралдарын пайдалану; базалық кезеңнен кәсіби және шығармашылық кезеңдерге біртіндеп көшуде көрінетін білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің дайындығын қалыптастырудың кезеңділігі болып табылады.

Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, мұғалімдердің кәсіптік даярлығын қалыптастырудың мазмұны: «Дене шынықтыру сабақтарындағы гендерлік тәсіл», «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыру» арнайы курстары, «Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі» пәніндегі «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып дене шынықтыру» модулі, мектепке дейінгі мекемелердің дене шынықтыру нұсқаушылары үшін біліктілікті арттыру курстары болып табылады, «Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктері ескерілетін дене шынықтыруды оқыту әдістемесі».

6. Нәтижелері: білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығының барлық компоненттеріндегі деңгейлердің жоғарылауы, мазасыздық деңгейінің төмендеуі және кәсіби дайындық деңгейінің жоғарылауы гендерлік ерекшеліктерді ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби

дайындық моделін енгізудің тиімділігін растайды.

Диссертация құрылымы: диссертация кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған дереккөздер мен қосымшалар тізімінен тұрады.

Кіріспеде зерттеудің ғылыми аппараты ұсынылды, тақырыптың өзектілігі негізделді, оның даму деңгейі көрсетілді. Зерттеу проблемасының негізіндегі қайшылықтар анықталды, зерттеу объектісі мен пәні анықталды, мақсаты, болжамы тұжырымдалды, ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы ашылды, зерттеу кезеңдері мен әдістері сипатталды, қорғауға ұсынылатын тұжырымдар берілді.

Бірінші тарауда, «Гендерлік көзқарас контекстінде дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастырудың теориялық негіздері», психологиялық-педагогикалық әдебиеттегі гендерлік көзқарас проблемасына талдау жасалды, оқытудағы гендерлік тәсілдің нейропсихологиялық негіздері сипатталды; дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби дайындығын қалыптастырудың ерекшеліктері анықталды; білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескерілетін болашақ дене шынықтыру мұғалімінің дайындығы туралы түсінік берілді.

Екінші тарауда, «Оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық моделі», оқушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің дайындығын қалыптастыру моделі; кәсіби дайындықтың қалыптасу деңгейінің құрылымы мен диагностикасы; дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби дайындығын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары көрсетілді.

«Білім алушылардың гендерлік ерекшеліктерін ескере отырып, дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіптік даярлығын қалыптастыру нәтижелері» деп аталатын үшінші тарауда ЖОО-да оқу және біліктілікті арттыру процесінде кәсіптік даярлықты қалыптастыруды эксперименттік бақылау нәтижелері ұсынылды.

Қорытындыда жүргізілген зерттеудің теориялық және практикалық нәтижелері қорытындыланып, негізгі тұжырымдар жасалды. Қосымшада зерттеудің қосымша материалдары берілді.